

Posudek na disertační práci

Mgr. Miroslavy Klečkové

Ideové předpoklady totalitních režimů v perspektíve filozofie N. A. Berdževa

Miroslava Klečková se ve své disertační práci zabývá jedním aspektem díla ruského filozofa dvacátého století Nikolaje Berdževa. Centrem jejího zájmu se staly Berdževovy názory politické a je-li možné to říci také politologické. Berdžev byl snad také díky prožité osobní zkušenosti významným kritikem bolševismu a později také všech forem totalitarismu. Je nasnadě, že se u něj tato kritika neprojevuje pouze v rovině společenské angažovanosti, ale že se zásadním způsobem promítla i do jeho filozofického díla. Právě na Berdževovu analýzu totalitních tendencí výrazně se projevujících v Evropě první poloviny dvacátého století se Miroslava Klečková zaměřuje především. Podle svých slov se autorka snaží prokázat originalitu Berdževových myšlenek „obsahovou i historickou“ a to v komparaci s některými výklady zabývajícími se problematikou totalitarismu.

Berdžev není v pravém slova smyslu politický myslitel, tím méně politolog. Jeho pohled na politickou skutečnost se proto rodí v širším filozofickém kontextu. Přemýšlení o smyslu dějin a o jejich eschatologickém vyústění jsou pro Berdževa spolu s úvahami o podstatě člověka a jeho boholidském údělu základem politického myšlení. Smysl lidských dějin je podle Berdževa náboženský. Je jím maximální naplnění boholidské potenciálu přítomného v člověku a celém lidstvu. Toto naplňování a naplnění se může dít pouze tehdy, není-li politickým zřízením popírán princip svobody a není-li ve jménu společenských reforem deformováno lidství charakterizované jako společenství neopakovatelných, unikátních personalit. Berdževovo vystupování proti různým podobám totalit je proto základním východiskem umožňujícím budování jeho vlastního filozofického programu. Autorka předkládané disertační práce si velice správně povšimla skutečnosti, že Berdževovým zájmem je vystoupit proti „destruktivnímu potenciálu masového dehumanizovaného člověka“, vytvářeného totalitními společnostmi.

Velkou pozornost věnuje autorka Berdževovu přesvědčení, že v ideologických základech totalitních společností je přítomna celá řada „deformovaných náboženských idejí“. Právě v tom podle Berdževa spočívá „klíč k pochopení fenoménu totalitarismu, který se nutně

nemusí omezovat na události první poloviny dvacátého století“. V ruském prostředí sloužila jako cenné východisko těchto úvah Dostojevského *Legenda o Velkém inkvizitorovi* z románu *Bratři Karamazovovi*. Rovněž Berďajev věnoval tomuto textu pojednávajícím o pokušení Pravdy mocí zaslouženou pozornost.

Právě vypracování konceptu „politických náboženství“, který se později objevuje i u jiných myslitelů (nejspíš nezávisle na Berďajevovi), lze považovat za Berďajevův největší přínos politickému myšlení. Berďajevův boj proti „sakralizaci moci“ Klečková správně identifikuje s Berďajevovým bojem za svobodu, který Berďajev vedl po celý svůj život a který považoval za to nejlepší a nejcennější ve svém životě.

Práci Miroslavy Klečkové lze označit za nejrozsáhlejší a nejpropracovanější analýzu Berďajevova politického myšlení. Zvláště cenné jsou autorčiny komparace Berďajevových názorů s myšlenkami jiných politických myslitelů, především s názory Erica Voegelina. Ten ovšem není zdaleka jediným komparovaným autorem, neboť autorka se opírá nejen o rozsáhlý korpus Berďajevova díla, ale také o rozsáhlý soubor především anglofonní sekundární literatury.

Úzké zaměření práce na analýzu Berďajevových politických názorů naráží na úskalí některých interpretačních problémů. Autorka se správně vzhledem ke svému zájmu zaměřila především na ta Berďajevova díla, která jsou přímo věnována politickým otázkám, v dalších dílech vyhledává pasáže, které jsou s politickými a sociálními tématy nějak spjata. Pro správnou interpretaci to však může být málo. Jak již bylo řečeno výše, Berďajevův zájem o kritiku totalitárních tendencí vycházel z jeho zájmu o svobodu člověka jako základní podmínky naplnění eschatologického údělu člověka. Kritika totalitních tendencí není pro Berďajeva cílem. Negace totalitních a zotročujících přístupů představuje podmínku výstavby pozitivního filozofického systému. Miroslava Klečková si je parciálnosti své práce dobře vědoma a deklaruje svůj výhradní zájem již v úvodu práce. Otázkou ovšem je zda tento výběrový zájem nevede k dezinterpretaci Berďajevovy filozofie. Odmyslíme-li si tu součást Berďajevovy filozofie, která je spekulativní, teologizující a eschatologická, může se Berďajev jevit jako úplně jiný myslitel, než kterým je, např. jako politický myslitel západního typu.

S tímto nedostatkem je spjat i nedostatek další. Berďajev velice často používá pojmy týkající se politického myšlení úplně jinak, než jsme zvyklí. Uvažujeme-li o ohrožení svobody

člověka totalitními tendencemi, máme na mysli svobodu jako schopnost volit, rozhodovat a jednat podle své vůle, a nést za to přiměřenou odpovědnost. Máme na mysli především svobodu v politickém smyslu. Pro Berďajeva je však pojem svobody spjat se specifickou metafyzickou spekulací, která jej vede až ke konceptu nestvořené svobody pramenící v předsvětském nebytí, z něhož je náš svět Bohem utvořen a jenž je i podmínkou veškeré skutečné lidské tvorby. Tento rozšířený koncept svobody Berďajev brání, když vystupuje proti totalitárním tendencím. Opět zde vyvstává otázka, nakolik je Berďajevovo politické myšlení komparovatelné se západním politickým myšlením.

Může být Berďajev jako náboženský myslitel, který je dědicem solovjovovského teokratického a teurgického myšlení, brán vážně jako kritik totalitarismu? Není i v jeho myšlení přítomen antiliberální a antidemokratický prvek? Nepředstavuje jeho eschatologická koncepce svým způsobem rovněž totalitární tendenci. Tyto otázky jsou autorkou sice naznačeny nikoli však uspokojivě zodpovězeny.

Připojuji ještě jednu drobnou výhradu formální: Kniha E. Lamperta *Nicolas Berdyaev and the Middle Ages* vyšla poprvé v roce 1945 a nikoli v roce 1913, jak autorka omylem opakovaně uvádí.

Uvedené výhrady jsou zamýšleny zejména jako témata k diskusi a nemění nic na pozitivním hodnocení disertační práce, kterou považuji za důležitý příspěvek k bádání nejen o Berďajevovi, ale i o povaze a původu totalitarismu.

Disertační práci Miroslavy Klečkové **doporučuji** k obhajobě.

Mgr. Martin Jabůrek, PhD.

V Olomouci dne 21.5.2017